

Ferdo Kozak:

Pismo.

(Iz zapuščine mladega blaznika.)

V beli hiši o Kresu, 19 . .

Daleč si, tako daleč, da dvomim, če doseže moj klic tvoja ušesa. Vendar te kličem nocoj, mati! A ti si daleč . . . Nekoč so mi rekli, da te ni več. Mogoče so verjele solze, ki so pojile prst tvojega groba, a solze lažejo. Duša ni verjela, ker je bila prešibka za tako breme. Tudi danes ne veruje . . . zato te kliče trudna in žalostna. Tako leži sredi trat golobica z zlomljeno perotjo in njene oči pijejo višine, da jim izsrkajo vablljivo skrivnost. In strašna je žeja teh oči.

Odprl sem okno in te poklical. V prožnem razvodju telesa je plala žrjavica in kaplja za kapljo je žgala v možgane. Uporne misli . . . Pa so ugašale, kakor je ugašalo v meni življenje. Požirek za požirkom ga je srebala lačna pošast bolezni, že vsa omamljena od tega gostega, vročega vina. Roka je drhtela, srce je tičalo v grlu; a pošast je srebala, srkala . . . Globoki, kakor grob zvesti mir! Kdaj me uteši hlad tvojega poljuba? . . . Na zahodu je sijala svetla molitev. Zaprl sem oči. Struna poslednje luči je zvenela skozi večer, v njen tok se je vpletala nit ptičjih pesnic. Zasanjal sem čisti curek otroških dni . . . Še več? Tiho je predel v sobi volneni ovoj zimskih večerov; zunaj sneg. V zraku je vel Miklavž in iz dalje Božič . . . Vsaj enkrat na svetu preživeti še uro prvih ciljev, ki jih ni še skalila senčica dvoma. V škrlatu in ponosu so vstajali, kralji. A zdaj na koncu steze poginjajo kot strgani berači. Le malo se jih gnete še krog mene; pa kaj mi hoče čreda sivolasih norcev, ki jih kiti velo cvetje in se jim blato prevar drži rok in nog! Skrij se, solnce, da ne vidiš, da ne obsiješ moje grenke bede . . . Oko je sanjalo . . . Mati! Se spomniš poletnega jutra in otroka, sedečega kraj mize na belih tleh? V prožnem hrbtišču se je lovilo ravnotežje, vse nožne mišice so se trudile za prvi korak. Roke so počasi spustile mizo in zakrilile po zraku. A noge so odrekle prehitro. Takoj nato drugi trmasti poskus. Telesce se je varneje vjelo v pravi lok, noge so ubogale. Šele na sobnem pragu je planil smeh v obrazek in ti si strmela v tisto belo bitje, zibajoče se med podboji v bogatem solnčnem zlatu. Nov človek v življenju, mati! . . . Dobro vem, da si takrat pomislila: kod bo hodil? Do kod pride? Tudi ti si se pri vsakem početku zbala konca . . . Zato si v tisti jasni uri strmela

preko sinove glavice, tvoja misel je hitela v bodočnost. Blagor, da je odvezet pogled vanjo! Mogoče bi jokala nad nevednim otrokom; tako si ga pa objela in vroče prižela na svoje grudi, kakor je bila vroča tvoja bojazen. Do kod pride? . . . Ali je bil veter ali tvoja roka, ki mi je legla na čelo? Prešle so misli in sen; začutil sem vseokrog samo tebe, kakor sproščen slap, lijoč od bogvekod. Še bolj je drhtela roka, ki je zapirala okno, kri se je penila v odmevu tvojega bitja. Zato te kliče zdaj žalostna duša, zato ti piše trepetajoča roka . . .

Zakaj se pri vsakem početku zbojimo konca? Kaj ne, da si tisto jutro čutila, kako se trga od tebe del tvojega telesa, kako se izvija iz smeri tvoje nova mlada volja? Zato je hotela tvoja misel v bodočnost. V katero? Svojo ali mojo? — Glej, odgnalo je seme v gori in mlado steblo se je izvilo zemlji. Leta gredo, stebelce raste po višini in moči; vedno višje se pne, vedno širše grabijo veje v vetrove. Kam? Pusti knjigo učenjak, z debelimi očali in nagni uho do njega, da čuješ kako utriplje mladi sok in kako je že z rojstvom pripeval edinemu cilju in smeri od vekomaj. Zakaj se je borilo debelece z vetrom in se ni dalo upogniti? Zakaj je ihtelo vejevje, loveče ravnovesje v viharju, če ni stremelo že vse življenje v višino? Sive gube so preogle tvoje čelo, učenjak, stoleten se kradeš proč v svoj mračni stan. Kaj nikdar še nisi čul v mrtvi, gluhi noči šumenja lastne krvi, ko so pronicali nešteti rdeči biseri skozi staničje v neumornem, silnem utripu življenja? Kaj te ni še nikdar opijanila sladkost teh akordov, da bi čutil v sebi tisto večno smer, tisti edini cilj, ki smo nanizani nanj, kakor koralde na zlato nit? Le pojdi, mračnjak, k zakonu, ki si ga postavil, k hiši na pesku! Tvojih ust še ni blagoslovil divji vrisk: sem. Zaradi njega je shodil otrok.

A ti si se zbala bodočnosti? Povej, kaj je in kje?

Drevesce sem videl, a kdo je vlil v zrak nad njim podobo, ki bi bila odločena zanj? Raslo je, ker je moralo rasti, in borilo se je z vetrovi, ki so lomili in krivili deblo. Takrat sem zaslutil njegovo bodočnost. Njegov upor mi jo je razodel, kajti bodočnost je življenje. Ne misli na rožo, ki so ji dali kolec v oporo, ne na otroka, ki so mu položili krono v zibel, da ne oblati tvojega srca učenjakova laž. Vso noč je ukrepal in polnil knjige papirja, omrežen v plesnivi smrad pravil in ustroja; ob zori je pa potrkal na duri berač s krono pod pazduho. Na vrtu je venela roža. A temelje njegove bajte je razrival ukrivljen, razmršen hrast; po njegovih vejah je drhtel smaragden sneg mladega zelenja. Čutiš zdaj bodočnost, mati? Tvoj sin je bil lokvanjev cvet, brsteč pod kalno gladino. Si bila pri njem tisti dan, ko se je razvil v blesteči belini, prožeč solncu svoj kras? — Veš, takrat je pal v dušo mračen sen. Vihar me je iztrgal zemlji in me treščil v orjaškem pogonu v brezčasje. In plul sem skozi temine kakor ognjena

kaplja, ki kane s solnca. V medlem somračju so iz dalje bledeli obrazi poznancev, a duša je pripevala trdemu ritmu samote. Moje srce je bilo goreča posoda; v zlatih snopih je škropil iz nje plamen moje vere, iz sleherne stanice je rasel pojoči psalm Njegove veličine — to je bila bodočnost, mati; zaradi nje je shodil mož.

Roka piše . . . Strahoma vliva duša mrtvim črkam življenje. Grenka je naša božja pot, misli! Dnevi, jasni golobički! Kam ste pobegli? Ugasnila je svetla perot . . . že davno. V mrzli kleti sem zdaj pokopana zver in moja leva stran je razklana.

Bled, od prečutih noči oznojen človek mi je položil na glavo leden ovoj. Tako čudno so svetile njegove oči. Ne boj se, zvesti stražar, saj to truplo ne zmore požara. Hej, kdaj je položil v lobanjo ognjeni ptič svoja jajčeca? Komaj da še drhte ustnice v zatajenem kriku. Roka piše . . .

Mlaka skaljenega zlata sveti nad menoj in žge. Ali je solnce, strašno v svoji smrti, ali si ti, ugasla mladost? Zaslanjam si oči in se oziram; krog nog se mi peha utrujena kepa norcev. Otroci, ljubčki moji! Odkod ta rja, ki je izžrla zlato vaših kronic? In ti mladi vaši laski so sivi, otročki! Naj pokleknem v prah, da pijem solzice vaše iz oslepelih čašic. Zlati moji, silni cilji! Slanica nam je izpila dušo. Rajaj, deca, smej se, da zmore vse kraljestvo vsaj en smehljaj. In ta je tvoj, mati, ker si posetila kralja. Ali slutiš grenko izpoved srca, ki si ga rodila, o čudežna? Zaznalo je v sebi bodočnost kakor roža barvo in si hotelo postaviti svetišče na skali. A ti si se zbala, ko je shodil otrok; zbalo se je srce, ko je shodil mož. Kajti slabiči smo in ne zmoremo vere. Le za hip oblizne blisk togotno noč in ugasne. In to je tvoja vera, duša; kakor zver bežiš pred lučjo in iščeš studenca v puščavi. Ha, kako se zaganja iz teme v temo, srdita besnost ji trga krik iz suhega grla. Na, išči, vohaj in trpi, dokler te ne uklone krč onemoglega obupa. Trpi! Kajti bojazen je v nas in pri vsakem koraku spušča v kri jedek sok dvoma. Uho ne čuje več studenca v globini, preglasil ga je šum vrelih slapov.

Stal sem zvečer sredi trga; polovico je krila krpa mesečine, ob obeh straneh so dremale hiše. Tu in tam je svetilo v oknih, gorka pomlad se je igrala z zavesami . . . Nekje je zapel korak, iz ozke ulice se mu je odzval drdrajoč voz. Mimo je hitel otrok in žvižgal. Nato zopet tišina. A že jo je vzvalovila rahla pesem klavirja . . . Kdo igra? Kdo je odprl škripajoče duri, da je zajokalo po trgu? Kam drsi na nasprotni strani dvoje senc: on in ona? Še trši, še globlji molk je ostajal za njima. Enakomerno so padale kaplje topečega se snega na tlak in strešne žlebove. Hiše so dremale, nemi zidovi . . . Prvi-krat sem takrat zaslutil v njih osrčju nekaj, kar je in mimo česar sem hodil prej slep in gluhi. Slutil sem življenje po izbah in sobanah,

v pogovoru in molku, v ljubezni in skrivnosti. Plaha je hitela za menoj moja senca, ko sem se plazil pod okni kakor tat, ki je ugledal skrite zaklade. Čisto narahlo je potrkalo na srce . . . In vso noč je stalo vprašanje pred očmi: In ti? Iz noči je žgalo in bodlo v možgane: Kam? Ah, če so se omočila ustna v sladkem vinu, ne moreš več vreči polnega kozarca ob tla. Žejen si in sladkosti potreben. Takrat me je onečastil prvi dvom. Kletna slast krvi, razbiti zibel, komaj so se noge privadile koraku! Kako pusta istorija! Glej, zgrabil me je smeh zaničevanja in studa. Blaten in krvav se je zgrudil klevetnik kraj mlake, na ustnih še ponos laži, sebi v odvezo, da posveti najglobljo propast in jo odene v škrlat zmagoslavja. Beraška je krinka, prijatelj, in bedna je halja nadčloveška. Še tako temna noč in še tako globok prepad te vrže iz sebe, kajti vsak se vrne. Na gori stoji tempelj in nobena cesta ne vodi mimo, nobena kriva steza se mu ne skrije. Stekajo se vanj kakor žile v srce, neizmerno omrežje milijonov smeri. Zato sem omahnil k daritvi v svoje svetišče, kjer prebiva največja skrivnost. Ko sem se vrnil, je ležal molk na ustih in oči so lepele na tleh. Drvil bi z brzino vetra, daleč, samo proč odtod in od vseh. Bežati . . . Pred seboj? — Postoj, brate! Na nizki veji se ziblje obešenec in iz počrnelega obraza bleste bele oči. Natakni si ovratnik poštenih, da ti bloden veter dahne uspavanko na lica. Kam se obračaš? Brez tega ne ubežiš! . . . Telo drhti in se vije k življenju. Čul sem šklepet lastnih zob. Sladko življenje, ostani! Kajti ljubim te kakor samega sebe. Saj sva tako tesno obsežena drugi v drugem kakor luč in senca. Glej, že je zginil z ustnic trmasti posmeh; glava klone na prsi. Pojdi z menoj, proč od hiš in cest, ker jih sovražim. Tam je vse laž, in ljubezen tistih src je le visoka kupčija vlačuge. Govorica in delo polni kotanje brezboštva, kletev in hlimba gori na oltarjih molitve. Beži z menoj, življenje, da ne čujem več plešočih mas. Le igrajte jim godci gledišč in zlata, godci nazorov in idej, igrajte glasneje in divje: svet pleše. Nečisti Babilon, harem gladkih psov! Liži in grizi, da ne zatajiš svojega plemena in osnove. Toda med teboj in menoj, življenje, je jasen dan in dih božji brodi med valovjem ozračja. Reci mi v tem svetlem trenutku spoznanja dobro besedo, reci! Molčiš in siješ. Povej, kaj si, da te spoznam in in pojdem s teboj! Si samota ali delo, ali oboje? Si spanje ali sen? Ne meri tako strogo drgetajočih nog; privadim jih novemu potu. Čemu ta molk? Že me je omamil strah; krvav blisk se je prelil iz oblaka v oblak. Je tudi tvoj blesk le kratek hip? Ne, ostani! Skrijem te v najtršo samoto, četudi si laž. Bodi izrodek: hočem te! Ker ti si jaz in jaz sem ti in izven naju ne obseva nikogar ljubezen moje krvi. — Ostal si. In odslej si hodil z menoj, neločljivi drug, vedno tih in sijoč. Sledil si mi v najtišje mrakove mojega domovanja, v gluhe temnine najtajnejših hodnikov. Kadar je od daleč dihnil mehak klic v samotni

skrivnost. Življenje v steblih in srcih, nedosežnost vesoljstva in naše smrti? A zvezde gorijo, utripajo . . . veliki nemi plameni pred božjim altarjem. — Iz pritličja je planila v noč divja pesem. Pokopano življenje se je iztrgalo iz dna duše in zaplakalo. V besnem očitku vre skozi mrakove in se pne vedno silnejše v kletvi in grožnji . . . Vedno višje se nosi strašni ritem in prosi, prosi . . . A zdaj je v zaničujočem posmehu mahoma obsegel noč in pljusnil do zvezd. Zvezde molče, nedosežne, gluhe . . . Pesem rjove. Kakor bi jo bruhala moja duša iz sebe, da vsaj enkrat izupije svojo bridkost. Da se osveti, da vas prekolne, daljne, svetle zvezde! Mati, zdaj ostani pri meni! O, zdaj mi povej, je-li resnica otrok na pragu v jutranjem solncu? Tisto nežno bitje — in jaz . . . isto? Ne, ne, tu vmes leži nekaj bolnega, težkega . . . laž? On ali jaz? . . . Ah, skloni k meni svoj sveti obraz, nagni mi glavo na svoje grudi, kajti truden sem. Plameni so pogasili. V možganih grebe z ostrimi nohti mraz . . . Glej, kako rajajo moji otročki . . . K meni, bedna deca, tesno v moj objem! Tih ples je v nas . . . sem-tja, sem-tja . . . Očki so slepi, dušice prazne . . . polahko, polahko . . . Solze, tihe rosice žalostnih src! . . . Zvonovi pojo . . . Še moja grenka samota se plazi z nami k pokopu otroka. — Poklekni, mamica, kraj groba, da bo lažja, slajša ta črna zemljica. —

Oton Župančič:

Večerna.

Ošum vodâ zvečer
iz dalje neprestani!
O spev slapóv ubrani
v zvezdâ strmeči mir!

Podzemskih katedral
oboki in oboki . . .
iž njih, iz orgel, zvoki
gnetó se val na val.

Pramati! Melodij
vzkipeva ti naročje,
za prosto polnozvočje
boré se brez strasti.

Nepoteklživ je vir,
iz sebe sam se hrani . . .
o spev slapóv ubrani
iz dalje vsak večer!

